

Mallonga versio de:
**Identeco kaj sociaj roloj de Esperanto –
Defioj kaŭzitaj de nunaj krizoj,
kaj opcioj per akutaj modernigoj**

Philipp Sonntag

ĝisdatigu esperanton.docx disponebla 6/2024

*Tiu ĉi teksto estas nur tre malglate formulita, tre mallongigita "traduko" de mia
Germana teksto, nome:*

Identität und gesellschaftliche Rollen von Esperanto ...“.

*Mi tradukis helpe de programaro. Ĉi tiu teksto ankoraŭ ne povas esti uzata por
publikaĵoj. Por Esperanto-revuoj mi rekomendas mallongajn versiojn, kiujn mi
klopodus helpi, almenaŭ recenzi.*

*Mi rekomendas specialajn mallongajn **versiojn por revuoj, eble unu ĝis tri paĝoj**.
Ne temas pri la scienco de lingvistiko. Mi neniam studis ĝin. Kie lingvistiko estas
inkluzivita, ĝi estas subfako de la specife interfaka aliro, kiun mi konas profesie.*

Jam en 1887 L. L. Zamenhof volis kontribui al internacia interkompreniĝo per Esperanto. Kun Homaranismo li li vastiĝishomarajtan aldonon en 1900. Jam en la Ligo de Nacioj (Völkerbund), baldaŭ post la fino de la unua mondmilito, Esperanto povis atingi certan socian gravecon. Eĉ en la nunaj krizoj, Esperanto povus kaj devus esti bona ilo, nun en UN (Unuiĝintaj Nacioj). Tio estus plia helpo por Konstruado de Fid-Konstruaj Mezuroj” (FKM; = confidence building measures: cbm), por konfido inter nacioj, ĝenerale inter "malamikoj" – tio povus esti valora.

Esperanto kiel vizio al FKM

Nacioj estas apartaj homoj. Ilia kuniĝo kiel UN festas tro tion, kio disigas ilin. Esperanto festas UH (Unuiĝintaj Homoj). Tiu sence ĝi kontribuas al UN, precipe Unesko.

La kutima ĝuo de Esperanto kiel speco de hobia kulturo tute ne estas malĝusta: per amike kunvivado en la ĉiutaga vivo, homoj el diversaj civilizacioj devus alproksimiĝi unu al la alia. La sekva paŝo povas tiam esti akordigi tutajn etnojn unu kun la alia el tia natura bazo. Unu varianto povus esti grupoj de esperantistoj, el kiuj ĉiu konas unu la alian en specifa temo. Estus evidente, ke ili povas trakti la rigorojn de interes-politiko en aparte justa maniero – eĉ trans limoj. Estas spertoj kaj provoj (historia ekzemplo: teknikaj normoj) kuraĝigaj. ...

Tamen, L. L. Zamenhof eble seniluziiĝos pri ni dum "vizito en 2024" kaj emfazus, ke ĉiam ekzistas ebloj por propra respondeca rolo. Kion ni povas provi:

Esperanto kiel konstrua mondrigardo kadre de interfakaj agoj.

Por fari tion, ni devas integri almenaŭ tri temarojn:

1. Kio devus resti senŝanĝe: Esperanto kun siaj unikaj vendpunktoj. Ĝi jam venkis kontraŭ ĉiuj aliaj "planlingvoj". Kun Homaranismo ĝi povas peri juste kaj diplomatie.
2. Kio plivastigas opciojn: Dinamika modernigo, ĉu ĝi estas teknika, organiza, etika aŭ alie. Kio jam estas ekzempla - sed bezonas daŭran aldonon - estas, ke Esperanto ankaŭ havas novajn terminojn por iuj novaj aparatoj, funkcioj, sistemoj ktp., konforme al la bazaj lingvaj reguloj. Kio estos pli malfacila, sed esenca: estu ĝisdatigita kun la plej novaj programoj, armiloj, mediaj krizoj ktp. – almenaŭ kie vi volas politike paroli. Ĉi tio estas la nura maniero esti perceptita kaj respektata konstrue de la socio entute.
3. Kion fari: Venki krizojn kaj akran perforton, ĉu ĝi estas teknika, ekonomia, emocia aŭ alie. Tamen, Esperanto en si mem povas komuniki neŭtrale trans limoj. Similaj strukturoj permesis al nukleaj sciencistoj de la grupo Pugwash prepari armilimigojn por "politiko". Simile, Barenboim sukcesis harmonie unuigi muzikistojn de streĉaj areoj. ...

La defio povas ŝajni malfacila - almenaŭ nekonata. En 2024, en la "24-a Israela Kongreso de Esperanto, Jerusalemo" tute ne eblis havi esperantistojn el streĉaj lokoj (kiel Israelo, Gazao, Irano, arabaj landoj, Usono, ktp.) tie ĉe la saman tempon kaj kunigi ilin en konversacion.

Almenaŭ estis diplomatia kontribuo de Germanio: Ulrich Brandenburg: "Limoj de konfliktopreventado"¹. Tiaj impresoj montras la tre kompleksajn malfacilaĵojn pri traktado de identeco kaj sociaj roloj en Esperanto – eĉ ene de Esperanto.

Tamen iniciatoj, eĉ eksteraj, eblas iam ajn. Ĉi tio postulas integriĝon en interfakaj projektoj. Tie vi havas almenaŭ unu voĉon inter aliaj.

En Esperanto-kongreso, ĉu en Kairo, Jerusalemo, ĉu aliloke, ekzemple mahometanoj kaj judoj, malvarmaj militistoj kaj aktivuloj de homaj rajtoj, esperantistoj kaj aliaj povas konstruimeme pensi unu kun la alia. Se ne scienca, do almenaŭ senespere realisma kaj espereble revema.

Nuntempe mi aktivas en la "AK Pac-Konservado per UN", laborgrupo de la asocio HVN (Domo por Unuiĝintaj Nacioj en Berlino e.V.), kiu preparas serion da packonferencoj en Berlino. El Esperanto mi povis enmeti la homaranismon precipe en la kuntekston de "monda enlanda politiko", kompletigita per "tutmonda enlanda politiko". Mi provis kontribui miajn skribaĵojn pri la "kulturo de rememoro" al tio. Kiu infano en krizaj regionoj povas/poste fariĝos teroristo kaj kiu esperantisto?

Temas pri perforto, kiu estas senĉese renovigita kaj solidigita dum generacioj. Ĝi koncernas povajn strukturojn en transiro, precipe al akraj problemoj kiel ekzemple: Amaritaj batalantoj estos "breditaj" de atakantoj en la estonteco (kompreneble diametre kontraŭaj al la intencoj de la atakanto). Ju pli junaj homoj, des pli profunda estas la efiko." En Gazao, povas esti, ke Hamas estos detruita aŭ ne - ĉiukaze, estontaj homoj pretaj uzi perforton estos „breditaj“ (creatoj) per potencaj atakoj, verŝajne multe pli ol iam estis Hamas-batalantoj ĝis nun.

La AK HVN precipe inkludis miajn rekomendojn pri Fido-Konstruaj Mezuroj (FKM) - ne laste ĉar ili nuntempe precipe mankas inter la kontraŭuloj. La klopodoj de

¹ Esperanto-Ligo en Israelo: Eventoj Israela kongreso; <https://esperanto.org.il/ik24.html>

Esperanto estas diametre kontraŭaj al tiu ĉi manko. Kiel esperantistoj traktas akrajn defiojn povas konduki al novaj aliroj kaj ankaŭ ŝanĝi Esperanton mem. Tial, la tri temoj, kiuj estas centraj al Esperanta "ĝisdatigo" estos konsiderataj en ĝenerala kunteksto: 1. Lingvo, de lingvaj trajtoj ĝis interfaka uzebleco; plus ekskurso en la fonon de amaso da komunikaj formoj kaj celoj, 2. Modernigo en la medio, daŭraj ĝisdatigoj pri teknologio kaj organizo, 3. Krizadministrado, kun indiko de akraj defioj.

...

Kun la "grandaj lingvomodeloj" (LLM) de AI (Artefarita Inteligenteco), ekzemple, oni povas senti tion, kio antaŭe nur diveneblas. Ekzemple, strukturante kaj evoluigante kvalite novajn planlingvojn, kiuj restas tipologie malfermitaj aŭ kaŝitaj en sia naturo kiel lingvo, novaj spertoj kreiĝas. Homaj taskoj en la areoj de kreado, reviziado, transformado kaj analizo de enhavo povas esti akcelitaj aŭ eĉ tute aŭtomatigitaj.

AI povas malkovri kontraŭdirojn en nova programaro, ĉu laŭ planlingvo en sia logiko, en kontraŭdiroj en subestaj leĝoj, aŭ en riskoj kaŭzigitaj de lingvaj ambiguecoj kiuj povas konfuzi uzantojn. Ĉi tio devas esti kontrolita teknike kaj socipolitike, precipe en la kazo de planlingvoj, kiuj aŭtomate estas orientitaj al novaj aplikoj. Kio estas vaste diskutata pri AI, estas kiom baldaŭ ĉiu homo povos paroli kun ĉiuj aliaj en sia propra lingvo per tradukado per sia poŝtelefono - kaj tio sentos tute natura, kvankam sekrete per lingvo kiu jam estis provita kaj provita. por tradukoj.

Similaj celitaj ŝanĝoj ankaŭ estas tipaj por aliaj celoj. ChatGPT (Babilejo (chat) Generative Pre-trejnitaj Transformilo; Generative Pre-trained Transformer) ankaŭ povas "provi" kun AI. Peto estis adresita al "ili", kaj la rezulto estis tuj trafa (eĉ por tia specifa aspekto kiel DaF/DaZ (la germana kiel fremda lingvo / la germana kiel dua lingvo, ĉiam en la bazlernejo), nome²:

Prompto: "Skribu al mi sciencajn komentojn pri la uzo de artefarita inteligenteco en edukado."

Respondo (eltiraĵo): "Uzante AI-teknologiojn, instruado kaj lernado procezoj povas esti plibonigitaj kaj personigitaj. Ekzemple, AI-sistemoj povas aŭtomate rekoni lernan progreson kaj generi individuajn lernovojojn por studentoj. Tamen, estas ankaŭ zorgoj pri la uzo de AI en edukado. Centra demando estas kiomgrade teknologio senigas instruistojn je sia decidpovo super la dezajno de lecionoj kaj la taksado de la lernado de studentoj. ...

#

Por uzantoj, modernaj lingvaj strukturoj devas esti desegnitaj por esti ĉiam pli larĝaj laŭ lingvotipologio kaj samtempe pli precizaj – kaj ĉefe pli rapide! Kompare kun estontaj uzantoj, estontaj programistoj eble pli rapide perceptos tion kiel "strukture naturan" pro sia altnivela konateco kun sia laboro, kaj ankaŭ sentas sin kiel fonetike naturaj se ili bone parolas la planlingvon.

² Christina Maria Ersch: "Kommentar zur aktuellen Diskussion über den Einfluss von textbasierten KI-Systemen auf den Bildungsbereich – Au: "Die Digitalisierung wird nie wieder so langsam sein wie jetzt"; in: Henriette Reiche (Hg.): Virtuelle und Hybride Fremdsprachenlehre. Frank & Timme, Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin, (2023), S. 171-172

Administrado de krizoj

La novigoj menciitaj sole povas nuntempe ŝajni neraciaj. La aplikado al minacaj krizoj fariĝas eĉ pli malfacila. Ĝi estas tamen nemalhavebla por esperantistoj.

Esperanto certe ĉeestas, kiel ĝi estas delonge kaj daŭre estas uzata por konsiloj ĉe Unesko, jen mia mallonga resumo el aktuala raporto:

“En la 42-a sesio de la Ĝenerala Konferenco de Unesko la 11-an de novembro 2023, Esperanto (ĉe Unesko ekde 1954) estis inkluzivita, precipe en la gvidadon de la Komitato pri Lingvoj de Nacioj ĉe UN. La “Internacia Ligo de Esperantistaj Instruistoj” (ILEI) estas ankaŭ inkluzivita ekde 1977. Unu temo estas klimata ŝanĝo. La artikolo de nia Representative Giacomo finiĝas per: Peza laborplano atendas nin, sed ni esperu belaj rezultoj!”

Jes, tie estas multe da laboro kaj tie oni povas esperi "belajn rezultojn". Parto de la laboro estas aserti nin tie kune kun ĉiuj aliaj lingvoj kaj ĉefe enporti la unikajn vendistojn de Esperanto laŭ enhavo. Tio postulas, ke la enhavo estu okulfrapa laŭ enhavo, nome esti kaj moderna kaj krizkonscia.

Pri la enhavo: Kiom, ekzemple, la lingvaj kapabloj de AI nur videblas kaj ne sufiĉe eksperimente senteblas, “etike zorgema” sento pri kriz-administrado estas konjekta – sed multe malpli danĝera ol ĉia subpremado de la temo. Simile, antaŭvidebla enkonduko de AE (Artefarita Emocio; KE: Künstliche Emotion) igos la opciojn pli kompleksaj, t.e. pliigos kaj kontroleblecon kaj interrompeblecon, precipe en krizoj kaj kiam perforto estas baldaŭa. Ĉio ĉi devus, precipe ĉe la komenco, esti registrita lingve kaj helpita formi ĝin.

#

Dum tiaj elektoj nuntempe spertas gravajn ŝanĝojn en kompleksaj fakoj, en la plej multaj kazoj ili povas esti nur senchave traktitaj en interfaka maniero. Ĝis nun tio estas ankoraŭ sufiĉe nekutima kaj en Esperanto kaj lingvistiko. Ĝi estas ankoraŭ nekonata, do en ĉi tiu artikolo mi volas nur atentigi la riĉecon de opcioj, kiujn oni povas ĝenerale konsideri.

Homaranismo povas komence malfaciligi kunlaboron, sed finfine pliverŝajnigos fundamentajn kaj realigeblajn solvojn. Esperantistoj bonvolu konservi diplomatian kunlaboron ekde la komenco. Strikte Puritana konduto ne kondukos al la homaro. Plej multaj esperantistoj okupiĝas pri laborgrupoj, kie ili povas kontribui siajn proprajn spertojn – eble komence sen malkaŝi la originon.

Mi provas enmeti Esperanton por unuopaj temoj, kiujn mi aparte konas, kiel KRITIS (Kritische Infrastrukturen; Kritaj Infrastrukturoj). Precipe en okazo de katastrofoj, estas malfacile ekvilibrigi la interesojn de riskotaj, kvankam spontanea helpopreteco estas sufiĉe ofta. Esperanto povas provi kapti tian helpemon aŭ eĉ ekigi ĝin. Kiam esperantistoj formas aŭ aliĝas al baza teamo de fakuloj por trakti modernajn kaj/aŭ malfacilajn defiojn, ilia proksimeco al "valor-bazitaj" solvoj povas komence kaŭzi malfacilaĵojn. Ĝi povas esti interrompa kaj kaŭzi konfuzon. Sed ofte homoj, eĉ spertuloj, estas tute konfuzitaj komence. Celita paŝo estu do la formado de Esperanto-grupoj, ĉiu por specifa, specifa problemo. En Esperanto tio povas veni de UEA aŭ GEA estraro, kaj/aŭ individuaj specialistoj mem. Ĝi postulas konscian, fokusitan intencon kaj penadon. Ĝi celas helpi eviti oftajn, ofte senrilatajn "solvojn" de laborgrupoj kaj en politiko. Estas la intenco de Esperanto helpi kiel eble plej multe.

Tiel, la identeco de Esperanto povas revivigi en la spirito de L. L. Zamenhof kaj strebi al interesa rolo en la moderna kriz-administrado.

Philipp Sonntag / Al mi kiel aŭtoro

Mi skribis ĉi tiun eseon en 2024 kiel estonta verkisto. Naskita en Halle/Saale en 1938, mi konis perforton kaj krizojn de la komenco. De 1958 ĝis 1964 mi studis fizikon kaj politikan sciencan en Munkeno. Profesie mi ekzamenis - ankaŭ lingve - kaj eskaladojn al krizoj kaj militoj, kaj ankaŭ la kulturon de rememoro de damaĝoj. En la estraro de "Reto Estonteco" mi traktas riskojn kaj eblojn por formi la estontecon en interfaka maniero. Kiel estonta esploristo, mi devas komenci de sciencaj faktoj. Konsiderante la – ofte amarajn – efikojn al "homoj", ĉiam ŝajnis al mi helpe konsideri ankaŭ emociojn. Mi serĉis suplementojn tion

- ekiru de faktoj, de sobraj realaĵoj, de scienco

- sed ankaŭ inkluzivas mense kaj pragmate novigajn spertojn.

Literaturaj reprezentadoj povas esti taŭgaj al la zorgoj de "modernaj" homoj. Por la amplekso de miaj plejparte interfakaj temoj, vidu <https://www.philipp-sonntag.de/bibliografie.html>

Mia profesia kariero estis formita de esplorado pri perforto kaj krizoj. En 2008 mi interesiĝis pri Esperanto - estis provoj konstrui tie iom da espero ekde 1887. Kiel estonta verkisto, mi ne devas respondi kiom utopia tio estas.

Nun en 2024, mi "inventas min kiel ĝisdatigo de mi mem", por malfacile imagebla ĝisdatigo de Esperanto. Kiom Esperanto povas atingi soci-politike efikajn rolojn estonte - kiel oni provis antaŭ pli ol cent jaroj - estas pli utopia ol planebla.

Kiel futurologo en la estonteco de retoj, mi longe estas parto de la provita tradicio de interfakaj konsideroj. En ĉi tiu rolo, estas kaj nenecese kaj neeble esti fakulo en ĉiuj disciplinoj.